

Eén worden met de werkelijkheid

Wat onderwees de Boeddha aan beginners?

tekst: André Kalden

Na het bewandelen van een middenweg tussen strenge ascese en opgaan in het wereldse, bereikte de Boeddha rond de vijfde eeuw voor onze jaartelling een staat van bevrijding die wordt aangeduid met ‘de verlichting’. Na enig aandringen besloot de Boeddha onder-richt te geven om het anderen mogelijk te maken deze staat van zijn ook te bereiken. Als leerlingen koos hij in eerste instantie de meest gevorderde asceten die hij kende. Later gaf hij ook onderricht aan beginners op het spirituele pad.

TIJD –

Zo kunnen we in het eerste hoofdstuk van de Samyutta Nikāya, de Devatā-samyutta (S i.8), het prachtige verhaal lezen over de jonge bedelmonnik Samiddhi. De tekst geeft inzicht in Boeddha’s onderricht aan beginners. Daarbij biedt het in het kader van deze serie een mooie gelegenheid om ter overweging een meer dan 2000 jaar oud boeddhistisch verhaal door te geven. Traditioneel begint een Pali-sutta met: ‘Aldus heb ik gehoord.’ Het is dus goed om ook hier zo te beginnen. ▶

FOTO: (GETTY IMAGES) JAN WINSTANLEY

Aldus heb ik gehoord. Op zeker moment maakte de Gezegende met zijn bedelmonniken kwartier bij een park met warmwaterbronnen in de stad Rājagaha, in noordoost India. Onder hen bevond zich eerwaarde Samiddhi die bij het krieken van de dag naar de warm-waterbronnen ging om een bad te nemen. Na zich gewassen te hebben stond hij in de prille ochtendzon aan de rand van het water om zich staande in zijn onderkleed te laten drogen. Het was tijdens dit drogen dat na enige tijd een vrouwelijk godenwezen, een devatā, van ongemeende schoonheid toenadering tot hem zocht. Haar verschijning lichtte de hele omgeving op en toen zij vlak bij hem was, sprak ze al zwevend boven de grond in versvorm tegen de eerwaarde Samiddhi:

‘Zonder te hebben genoten zoek jij je aalmoes, bhikkhu (monnik).
Je zoekt geen aalmoes, nadat je eerst hebt genoten.
Geniet toch eerst, bhikkhu, en zoek dan aalmoezen:
Laat de tijd niet je niet inhalen!’
[En Eerwaarde Samiddhi antwoordde]
‘Ik weet niet wat de tijd [van mijn dood] zijn mag;
Tijd is verborgen en kan niet gezien worden.
Daarom, zonder [eerst] te genieten, zoek ik aalmoezen.
[Inderdaad,] laat de tijd me niet inhalen!’

Op dat moment daalde de devatā neer op de aarde en zei tegen de eerwaarde Samiddhi: ‘Je bent van huis weggetrokken zonder verkenning van zinnelijk spel, terwijl je nog erg jong bent, een knul met zwart haar, begiftigd met de zegeningen van de jeugd, in de bloei van je leven. Geniet toch van wat de menselijke zinnen je te bieden hebben, bhikkhu. Geef niet op wat direct zichtbaar is om dat wat tijd kost na te jagen.’ [Waarop Eerwaarde Samiddhi antwoordde:] ‘Mijn beste, ik heb niet opgegeven wat direct zichtbaar is om dat wat tijd kost na te jagen. Ik heb [juist] dat wat tijd kost opgegeven om na te jagen wat direct zichtbaar is.’

DIRECTE PERCEPTIE –

We pauzeren hier even, om wat de jonge Samiddhi hier zegt tot ons door te laten dringen. Hij laat zich niet door de charmes van de devatā verleiden en geeft in de kortst mogelijke universele bewoordingen de situatie en doelstelling van een asceet weer: ‘Ik heb dat wat tijd kost opgegeven om na te jagen wat direct zichtbaar is.’ Samiddhi refereert hier aan de mogelijkheid tot directe perceptie van dhamma (de werkelijkheid zoals die is). Zijn repliek is gebaseerd op de fundamentele leer van het boeddhisme dat we als mens de keuze hebben te streven naar bevrijding uit een droomwereld (samsara) van lijden (dukkha) waarin we gevangen zitten door onwetendheid. Hoe? Door dat ‘wat tijd kost’ op te geven en na te jagen wat ‘direct zichtbaar’ is. Wat is het dat tijd kost? Opgaan in de zintuiglijke wereld.

De bedelmonnik Samiddhi vervolgt zijn repliek met een toelichting op zijn keuze voor een leven van ascese. ‘De Gezegende,’ zo legt Samiddhi uit, ‘heeft verklaard dat zintuiglijk plezier tijd kost, vol lijden is en vol wanhoop en dat het gevaar dat erin schuilt nóg groter is dan dat gegeven. Terwijl [aan de andere kant] deze dhamma direct zichtbaar is, onmiddellijk, uitnodigend en persoonlijk te ervaren door de wijzen.’ Als de devatā daarop vraagt op welke wijze Boeddha dit verklaart, moet Samiddhi het antwoord schuldig blijven: ‘Ik ben pas tot monnik gewijd en heb mij pas sinds kort met dit onderricht en deze discipline verbonden. Ik kan het niet tot in detail uitleggen. Maar de Gezegende, de Nobele, de Perfect Verlichte, verblijft te Rājagaha in het Warmebronnenpark. Benader de Gezegende en bevraag hem over deze zaak. En zoals hij het je uitlegt, zo moet je je het herinneren.’ ▶

PASSIE

*Zij die verblind worden door passie
geraken in een stortvloed
gelijk een spin die zich verstrikt
in zijn zelfgemaakte web.
Dit doorsneden hebbend,
trekken de wijzen
met achterlating van alle leed
zonder verlangen als monniken rond.*
Dhammapada 347

Devatā-samyutta

De naam *Devatā-samyutta* betekent ‘Het hoofdstuk (samyutta) van hemelse wezens’. Het woord devatā komt van deva, wat het vrouwelijk woord voor ‘god’ is. Het abstracte achtervoegsel -tā duidt echter aan dat devatās niet noodzakelijkerwijs vrouwelijk hoeven te zijn. Goden vervullen in de boeddhistische kosmologie geen eeuwig scheppende rol, maar zijn verheven stralende wezens met een leven dat eindig is. Aanvankelijk waren ze mensen, maar door hun goede werken zijn ze als godenwezen herboren. Op sommige uitzonderingen na, zijn devatas net zo onderhevig aan valse voorspiegelingen en verlangens als mensen, en zijn ze voor hun verlossing net zo afhankelijk van de dharma. In dit verhaal gaat het om een bhummadevatā, een ‘devatā van de aarde’ die in een grot woonde bij het water waar de jonge monnik baadde.

[De devatā:] ‘Het is niet gemakkelijk voor mij om die Gezegende te benaderen, bhikkhu, omdat hij is omgeven door andere devatās die grote invloed hebben. Als jij hem nu eens benaderde en naar deze zaak vraagt, dan kom ik ook langs om naar de uiteenzetting te luisteren.’

Aldus geschiedde. Samiddhi gaat naar de Boeddha en legt hem de hele conversatie met de devatā voor, waarop de Boeddha tegen de jonge Samiddhi zegt: ‘Als het waar is wat die devatā zegt, eerwaarde, dan moet die devatā dicht in de buurt zijn.’ De devatā reageert meteen en zegt tegen Samiddhi: ‘Vraag, bhikkhu! Vraag, bhikkhu! Want ik ben er.’ Hierop richt de Boeddha zich direct tot de devatā en zegt in versvorm:

‘Wezens die dat gewaar zijn wat kan worden uitgedrukt,
raken – wat kan worden uitgedrukt niet geheel begrijpend
gevestigd in wat kan worden uitgedrukt:
Zij geraken onder het juk van Dood.
‘Maar volledig begrepen hebbend wat kan worden uitgedrukt,
is men degene die uitdrukt niet gewaar,
want dat wat diegene zou kunnen beschrijven,
bestaat niet voor hem.’

De tekst is in zijn beknoptheid niet eenvoudig, maar lijkt moeilijker dan deze na een paar keer lezen is. De Boeddha spreekt hier over de mogelijkheid om de verlichting te bereiken, om vanuit helder inzicht één te zijn met de werkelijkheid, met dhamma, zonder onderscheid tussen subject en object, waarnemer en het waargenomene. De volgende illustratie kan mogelijk tot een dieper begrip leiden:

Een journaliste vroeg eens aan Z.H. Dalai Lama XIV:

‘Wat is het verschil tussen u en mij?’

‘Er is geen verschil’, antwoordde de Dalai Lama.

‘Er moet een verschil zijn.’

‘Dat is er niet.’

Maar de journaliste bleef aandringen. ‘Er moet een verschil zijn. U bent Dalai Lama. Ik niet.’

‘Nou goed’, antwoordde hij, ‘als er dan toch een verschil is, dan is het dat u mij als de ander ziet en ik u niet.’

FUNDAMENTELE WAARHEID –

De jonge Samiddhi komt verder niet meer aan het woord in het verhaal en we ronden de vertelling die in de Devatā-samyutta nog even door gaat, hier af.

Dit verhaal leert dat de Boeddha aan hen die nog weinig van het spirituele pad weten, zoals de devatā, niet als eerste de Vier Edele Waarheden leerde. Ook legde hij haar niet de drie kenmerken van samsara uit, onderwerpen die in de vorige twee afleveringen van deze serie genoemd zijn. Hij vatte daarentegen in beknopte termen de waarheid samen die deze relevant maken: onwetendheid van hoe de dingen werkelijk zijn brengt ons onder het juk van de dood, maar er is de mogelijkheid daaraan te ontsnappen door één te worden met die nog onbegrepen werkelijkheid. De eerste, ervaren leerlingen van Boeddha realiseerden zich dit al. Aan hen hoefde Boeddha dat niet uit leggen. Zelfs de jonge Samiddhi had beseft van deze fundamentele waarheid en gaf daarom dat wat tijd kost op. Voor een goed begrip van het boeddhistisch pad kunnen ook wij, als beginners, niet om dit basisondericht van de Boeddha heen. Maar verstrikt als we zijn in dat wat tijd kost, dringt deze waarheid nog niet werkelijk tot ons door. ❁

André Kalden (1961) is voormalig wetenschapsjournalist. Hij beoefent het boeddhisme in de Tibetaans-boeddhistische Nyingma traditie.

‘Ik heb niet opgegeven
wat direct zichtbaar
is om dat wat tijd
kost na te jagen. Ik
heb dat wat tijd kost
opgegeven om na
te jagen wat direct
zichtbaar is’

In de volgende aflevering zal worden ingegaan op de beroemde tekst waaraan dit blad zijn naam ontleent: ‘Vorm is leegte, leegte is vorm’.

Bronnen

Belangrijkste bronnen voor dit artikel: *The Connected Discourses of the Buddha, A Translation of the Samyutta Nikāya*, Bikku Bodhi, Boston, 2000, *Wisdom Publications*, p. 73; p.97-98 en *Handful of Leaves 2, An Anthology from the Samyutta Nikāya*, Bikku Thanissaro, Valley Center, CA, 2003, *Metta Forest Monastery*, p. 3-7.